

C. Vrcholný středověk (11. – 13. století)

1. Přírodní a společenská charakteristika vrcholného středověku v Evropě

Jestliže středověk zahrnuje zhruba tisíciletou epochu (5. – 15. století), pak v Evropě se z celé první poloviny této doby (tedy z raného středověku) mnoho viditelných pozůstatků nedochovalo. K prudké **změně** tu ovšem dochází **kolem r. 1000**: zkvalitňují se **způsoby zemědělského hospodaření**, roste **počet obyvatel**, dochází k důkladnější a efektivnější **organizaci společnosti**; prudce se zvyšuje **množství lidských sídel** a v nich přibývají **kamenné stavby**, jež přetrvávají celé věky a jimž se můžeme obdivovat i my. Nastala éra **vrcholného středověku**, jejíž nejnápadnější rysy známe ovšem už od dětství: je to totiž také **doba rytířů a hradů**.

Tento vývoj má samozřejmě spojitost s proměnami **klimatu**. Jak jsme již uvedli např. v souvislosti s vikingskými osidlovacími výpravami na sever (viz V.B.11.), období let zhruba **900 – 1300** bylo vyplněno – především na severní polokouli – **středověkým klimatickým optimem**. Tato perioda dodnes zůstává érou nejteplejšího přirozeného klimatu za poslední 2 tisíce let. Horní hranice lesa v Alpách se vyšplhala nad 2000 m n. m., severní hranice pěstování vinné révy se posunula z jihu na Britské ostrovy.

Teplejší klima patřilo mezi faktory, které podnítily v Evropě **začátek středověké kolonizace**, tedy záměrného osidlování dosud nevyužitých půd. Na rozdíl od kolonizace starověké, kdy nové osady vznikaly na nejdostupnějších místech – zpravidla na mořském břehu –, středověká kolonizace směřuje do **krajin obtížně přístupných**, vyznačujících se hlubokými lesy, rozsáhlými mokřady či jinak nehostinnou půdou. Jedná se o oblasti **vrchovin a hor**, o území u **jezer či meandrujících řek** nebo o **pusté části mořského pobřeží**.

Části lesní půdy byly odlesněny **kácením**, po němž následovalo **klučení** (likvidace pařezů), a pole, která tak na těchto pozemcích vznikla – samozřejmě vedle pastvin – byla nejprve obdělávána **kopaničářstvím** (motykou a rýčem).

V **Českých zemích v 11. – 12. století** souvislé osídlení dosáhlo **nadmořské výšky 500 – 600 m** a poprvé v historii svým rozsahem **překročilo polovinu celkové rozlohy** (zaujímalo asi 56 %).

České vnitrozemské, relativně dostupné **lesy** byly **převážně listnaté**, se široce zastoupeným dubem, jež doplňoval habr, lípa aj.; ve vyšších polohách byl dub vystřídán bukem. Husté, divoké lesy, v nichž vedle buku aj. měly značný podíl jehličnany (jedle, smrk), se označovaly jako **hvozdy** a rozkládaly se **především v pohraničních pohořích**. Státní hranice zde ještě nebyla pevně stanovená: byla chápána jako pásmová a ideální hraniční linie prostě vedla někde středem lesa.

Zřícenina českého hradu Přimda (z 12. století) nad dnešním hraničním přechodem Rozvadov stále připomíná osidlovací úsilí vrcholného středověku.

I pro **podobu vesnic** znamenal vrcholný středověk zásadní změnu. Zatímco v raném středověku se zemědělské osady přemísťovaly v kruhu v závislosti na obnovování úrodnosti půdy (viz V.B.14.a.), ve vrcholném středověku **se vesnice stabilizovaly** a vytvořily si alespoň ve svém jádru **pravidelný půdorys**.

Středisky územní správy a vojenské obrany se staly **hrady** – kamenná, důkladně opevněná sídla.

Rozšíření osídlené půdy v Evropě podnítilo **rozvoj obchodu**. Zhoustla **sít kupeckých cest**: **těžiště dálkového obchodu** se přesunulo z vodních cest do **suchozemské dopravy**.